

ilahiyat akademi

Sayı: 18, 2023, 383-387.

Issue: 18, 2023, 383-387.

Babaîler İsyanı -Alevîliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü-, Ahmet Yaşar Ocak (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 311 Sayfa, ISBN: 9789757462903.

Babaî Rebellion -Historical Background of Alevism or the Formation of Islam-Turk Heterodoxy in Anatolia-, Ahmet Yaşar Ocak (Istanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 311 Pages, ISBN: 9789757462903.

Hasan ÇİFTÇİ

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.

Phd Student, Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts

Sakarya/Türkiye

hasanciftci6312@gmail.com | ORCID: [0000-0002-1682-9951](https://orcid.org/0000-0002-1682-9951) | ROR ID: [04ttnw109](https://ror.org/04ttnw109)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Kitap Değerlendirmesi Book Review

Geliş Tarihi Date Received

20 Ağustos 2023 20 August 2023

Kabul Tarihi Date Accepted

18 Aralık 2023 18 December 2023

Yayın Tarihi Date Published

26 Aralık 2023 26 December 2023

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Hasan ÇİFTÇİ). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Hasan ÇİFTÇİ).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Çiftçi, Hasan. "Babaîler İsyanı -Alevîliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü-, Ahmet Yaşar Ocak (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 311 Sayfa, ISBN: 9789757462903". *İlahiyat Akademi* 18 (Aralık 2023), 383-387. DOI: [10.52886/ilak.1346623](https://doi.org/10.52886/ilak.1346623)

Atıf/ Cite as

Çiftçi, Hasan. "Babaî Rebellion -Historical Background of Alevism or the Formation of Islam-Turk Heterodoxy in Anatolia-, Ahmet Yaşar Ocak (Istanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 311 Pages, ISBN: 9789757462903". *Theological Academia* 18 (December 2023), 383-387. DOI: [10.52886/ilak.1346623](https://doi.org/10.52886/ilak.1346623)

Öz

Babaîler İsyanı; Baba İlyâs-ı Horasânî ve halifelerinden Baba İshak'ın, kötü yönetimi yüzünden Selçuklu yönetimine karşı 1240 yılında Anadolu'da çıkardığı dinî, siyasî ve içtimaî bir ayaklanmadır. Etkisi yüzyıllarca süren bu ayaklanma, Anadolu Selçuklu tarihindeki en büyük Türkmen ayaklanması olup Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol İmparatorluğu'nun boyunduruğu altına girmesine neden olmuştur. Anadolu'nun siyasî ve içtimaî tarihinde önemli bir yer teşkil eden isyan, Türkiye tarihindeki halk hareketlerinin ve özellikle günümüzde tartışılan Alevîlik ve Bektaşîliğin sağlıklı bir yaklaşımla incelenip anlaşılması bakımından da bir hareket noktası niteliği taşır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Ahmet Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı, Anadolu, Türkmenler.

Abstract

Babaî Rebellion was a religious, political, and social uprising stirred up in Anatolia in 1240 by Bâbâ İlyâs-i Khurâsânî and Baba İshâq, one of his caliphs, against the Seljuk rule due to its mismanagement. This uprising, which lasted for centuries, was the biggest Turkmen uprising in Anatolian Seljuk history and caused the Anatolian Seljuk State to fall under the yoke of the Mongol Empire. The rebellion, which constitutes an important place in the political and social history of Anatolia, is also a starting point in terms of analysing and understanding the popular movements in the history of Turkey and especially Alevism and Bektashism, which are discussed today, with a decent approach.

Keywords: Islamic History, Ahmet Yaşar Ocak, Babaî Rebellion, Anatolia, Turkmens.

Eser; ön söz, giriş, beş bölüm, sonuç, ekler ve bibliyografyadan oluşmaktadır. Ön sözde çalışmanın kaleme alınma nedeni, önemi ve farklı tarihlerde yapılan baskılarındaki değişikliklerden söz edilmektedir. Birinci bölümde isyanın iktisadî, içtimaî ve psikolojik sebepleri ile isyanı kolaylaştıran elverişli dinî ve siyasî şartları üzerinde durulmaktadır. İsyanın temel sebepleri arasında Anadolu Selçuklu devlet ekonomisinin dayandığı toprak rejimi ve sonraki süreçlerde bu rejimde meydana gelen değişiklik olduğu aktarılır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin toprak rejimi askerî iktâ sistemine dayanırdı. Hükümet, Moğol istilasının ardından gelen Türkmen boylarını Anadolu'ya yerleştirerek onlara toprak vermeye devam etmiştir. Ancak XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra toprak rejimi gitgide bozulmaya başlamıştır. Özel mülkiyet veya vakıfların, müşterek mülkiyet aleyhine gelişmeye başlaması ile askerî iktâların vakıf hâline dönüştürülerek bazı sipahi ve bir kısım emirlerin, toprakları ve onların gelirlerini çocuklarına bırakmanın yolunu bulmuş olmasıyla bu bozulmanın gerçekleştiği belirtilir. Bu durum Türkmenlere gittikçe hayvanlarını otlatacak mera ve kışı geçirecek kışlak bulma konusunda güçlükler yaşatarak yaşantılarında esaslı bir krize neden olduğu dile getirilir. Büyüyen nüfus artışı, eskiden gelip hayatlarını düzene sokanların düzenini altüst etmiş ve yenilerle eskiler arasında geçimsizliğe yol açmıştır. Konar-göçer Türkmenlerle yerleşik

hayata geçmiş Türklerin hayat tarzları arasındaki ayrılıklar ve bunların sebep olduğu sosyal zıtlaşma da iki zümre arasında karşılıklı bir hor görme ve düşmanlık meydana getirmiştir. İsyanın içtimaî ve psikolojik sebepleri olarak zikredilen bu tip kavgalanın, Türkmenler arasında isyandan önce beliren memnuniyetsizliğin artmasında ciddi bir etken oluşturduğu belirtilir. Öte yandan Selçuklu hükümetinin devlet işlerinde Türkmenlere sırt çevirip onlara karşı iyi davranmayan İranlı unsurları tercih etmesi ve halkı ağır vergilerle ezmesi, Türkmenlerin merkezî otoriteye karşı çıkmalarında en önemli faktörler olarak görülür. Elverişli dinî ve siyasî şartların varlığı da isyanı kolaylaştıran etkenler arasındadır.

İkinci bölümde isyanın sosyal tabanını oluşturarak isyana bilfiil katılanlar ve yönetenler ile isyanın sahip olduğu mesiyantik, senkretik ve mistik heteredoks İslâmî ideoloji incelenmektedir. İsyanın sosyal tabanı ifadesiyle bu büyük içtimaî patlamada yer alan muhtelif Türkmen zümreleri başta olmak üzere diğer Müslim, gayrimüslim, köylü ve diğer halk kesimleriyle onları yöneten derviş zümrelerin kastedildiği belirtilir. İsyana fiilen katılan ve onu tatbik safhasına geçiren esas kitlenin başında bütün merkezî yönetimlere ve kendilerine hor bakan yerleşik kesimlere karşı kolay uzlaşmaz bir psikoloji içinde olan konar-göçer Türkmenlerin geldiğini ifade eden yazar; meselenin yalnız merkezî yönetim açısından değil, Türkmenlerin hayat şartları, sosyal ve psikolojik alışkanlıkları açısından da düşünülmesi gerektiğinin altını çizerek onların yaşamaya alıştıkları, şartlarına uyum sağladıkları bölgelerden haklı-haksız sebeplerle sürekli ayrılmak zorunda bırakılmalarının ve belki daha kötü yaşam şartları olan bölgelerde ikamete mecbur tutulmalarının kendilerini çok huzursuz ve tedirgin edip kızdırdığını söyler. İsyanın sosyal tabanının ikinci önemli ögesini ise heterodoks derviş zümreleri oluşturmaktaydı. Bu derviş zümrelerin yanında Anadolu'ya Kalenderî, Yesevî, Haydarî ve Vefâî gibi tarikatlar da göç etmişti. İsyanın sosyal ve dinî tabanını, konar-göçer Türkmen ve köylü zümrelerini kendilerine bağlayan bu tarikatlara mensup şeyh ve dervişlerin oluşturduğu zikredilerek mesiyantik, senkretik ve mistik bir karaktere sahip olan isyanın bu dört tarikatın bir nevi karışımı olan heterodoks İslâm inancına dayandığı ifade edilir.

Üçüncü bölümde isyan şefi Baba Resul'ün kimliği meselesi, Baba İlyâs-ı Horasânî ve Babaîler İsyanı ele alınmaktadır. İsyana ilgili yapılan çalışmaların Baba Resul ve Baba İshak'ı farkına varmadan birbirleriyle karıştırdığını belirten yazar, kaynak olarak İbn Bîbî'yi temel alan neredeyse bütün araştırmacıların bu konuda yanılarak Baba İshak adı altında Baba İlyâs'ı incelediklerini söyler. Oysa Baba İshak'ın, Baba İlyâs'ın baş halifesi ve aynı zamanda isyanın ikinci lideri olduğunu belirtir. Baba İlyâs, I. Alâeddin Keykubad zamanında Dede Garkın adındaki bir Türkmen şeyhinin halifesi sıfatıyla Rum diyarına gelerek Amasya yakınlarında bulunan Çat köyüne yerleşmiştir. Burada bir zaviye açarak münzevi bir hayat geçirip kısa zamanda halkın saygı ve sevgisini kazanmıştır. Köylüler tarafından üstün bir kudrete sahip olduğuna inanılmakla beraber güçlü Türkmen gelenekleri içinde halkın kendisinden beklediği fonksiyonları icra edebilen bir şeyh ve aynı

zamanda Hızır ile özdeş telakki edilmekteydi. Baba İlyâs'ın kendini Türkmenlere onları Selçuklu hükümetinin zulmünden kurtaracak ve doğru dürüst bir hayat yaşama imkânı sunacak ilahî bir şahsiyet olarak kabul ettirdiğini belirten yazar, onun karizmatik misyonuna dikkat çeker. Nitekim onun idareye karşı bir peygamber veya bir ilahî kurtarıcı sıfatıyla ortaya atılıp bu maksatla çok geniş bir propaganda faaliyeti yürüttüğünü söyler.

Dördüncü bölümde isyanın siyasî, içtimaî ve dinî veçheleri ele alınarak kendisinden önceki ve sonraki benzer isyanlarla mukayesesi yapılmaktadır. Babaîler İsyanı'nın, esas itibarıyla Selçuklu yönetimi ile birçok problemi olan konar-göçer yahut yarı göçebe Türkmenlerin girişimi ile ortaya çıkan bir ayaklanma olduğu belirtilerek bu isyan Oğuz İsyanı'na benzetilmektedir. İsyân, temelinin devleti kuran esas tabakaya ve onu ele geçirip bütün nimetlerinden faydalanan İranlılaşmış bir hükümete karşı duyulan nefret hissinden kaynaklandığı zikredilir. Büyük Selçuklu İmparatorluğunun, Oğuz İsyanı'nın sonunda zayıflama sürecine girerek Hârizmşahlar tarafından yıkıldığı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin de Babaî İsyanı sonunda hızla zayıflayarak Moğol'un boyunduruğu altına girdiği aktarılır. Her iki olayda aynı motifin rol oynadığına dikkat çekilerek Oğuz İsyanı'nın sadece siyasî bir mahiyet arz ettiği, Babaî İsyanı'nın ise çok güçlü mesiyânî bir karakter taşıdığı dile getirilir. Ayaklanmada Baba Resul'ün siyasî bir amaç taşıdığı ve isyanın; Vefâlik, Kalenderîlik, Haydarîlik ve Yesevîlik olmak üzere dört heterodoks tarikat mensubunun organize edip yönettiği sosyal-siyasî bir hareket olduğu aktarılır. Kendisinden sonra meydana gelen benzer hareketlerden Şeyh Bedreddin İsyanı'na benzetilen isyanın, birtakım sosyal rahatsızlıklardan doğup siyasî bir amaca yöneldiği; Şeyh Bedreddin Kıyâmı'nın da aynı şekilde büyük ölçüde Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı siyasî, içtimaî ve iktisadî buhranların bir ürünü olduğu ifade edilir.

Beşinci bölümde ise isyanın devamı olarak Babaî halifeleri ve Babaî hareketinin doğuşu, diğer Babaî şeyhleri ve faaliyetleri, ikinci ve üçüncü kuşak Babaî şeyhleri, Rum abdalları ve ilk Osmanlı beyleri ve Babaîliğin türevleri konuları işlenmektedir. Bu bölümde yer alan konular ilk dört bölümdeki konulara nazaran biraz daha yüzeysel olarak işlenmiştir. İsyânın devamında Baba İlyâs'ın öldürülmesi, oğlu Muhlis Paşa'nın faaliyetleri ve yaşanan Cimri İsyanı'ndan bahsedilmiştir. Şeyh Osman, Aynuddevle, Hacı Mihman ve Bağdın Hacı gibi şeyhler, Baba İlyâs'ın en ünlü halifeleri ve aynı zamanda Anadolu'daki Vefâî şeyhleri olarak aktarılır. Baba İlyâs'ın kuvvetle muhtemel halifeleri arasında Şeyh Balı, Şeyh Edebâli, Emircem Sultan ve Hacı Bektâş-ı Velî sayılmıştır. Sarı Saltık, Barak Baba, Aybek Baba, Baba Merendi, Tapduk Baba ve Şeyh Süleyman-ı Türkmâni gibi şeyhler, diğer Babaî şeyhleri olarak zikredilmektedir. Geyikli Baba, Abdal Musa, Kumral Abdal ve Abdal Murad gibi şeyhler ise ikinci ve üçüncü kuşak Babaî şeyhleri olarak belirtilmiştir. Babaîler, Alevîlik-Bektaşîlik, Rum Abdalları ve ilk Osmanlı beyleri ile Babaîliğin türevleri konularına da kısaca değinilmiştir.

Tarihte meydana gelen bazı olaylar küçük çaplı bir etkiye sahipken bazıları ise hem devlet hem de halk kitleleri açısından çok büyük ve uzun bir etkiye sahip olabilmektedir. On üçüncü yüzyıl Anadolu'sunda meydana gelen Babaî İsyanı, Anadolu Selçuklu Devleti'ni büyük bir sarsıntıya maruz bırakmış, önemli içtimaî buhranlara ve dinî çalkantılara sebebiyet vermiştir. İsyanın meydana gelmesine etki eden birçok sebep bulunmaktadır. İsyan her ne kadar senkretik bir dinî ideoloji kullansa da onun dinî değil sosyal-siyasî bir hareket olduğu görülmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol boyunduruğu altına girip yıkılmasına neden olan isyan, günümüzde tartışılan ve Alevîlik-Bektaşîlik denilen halk kitlelerini de beraberinde doğurmuştur. Olay, Anadolu'nun hem siyasî hem de dinî-içtimaî tarihinde önemli bir yer işgal ettiği kadar Türkiye tarihindeki halk hareketlerinin anlaşılması bakımından da bir hareket noktası niteliği taşır.

Kaynak ve araştırmaların kritiği yapılarak olayın nesnel bir bakış açısı ile ortaya konmaya çalışılması ve olay hakkında önemli bilgilere ulaşıldıkça çalışmanın güncellenmesi eseri değerli kılan en önemli hususlar olarak göze çarpmaktadır. Önemli tespit ve değerlendirmelerin yanında eserde tartışılmaya muhtaç ciddi iddiaların var olduğu da belirtilmelidir. Hepsini burada ele alıp değerlendirmek çalışmanın maksadı ve boyutunu aşacağından onların sadece varlığına dikkat çekmekle yetindik. Eser, Babaî İsyanı'nın XIII. yüzyıl Türkiye tarihindeki yerini ve Anadolu'nun İslamlaşmasındaki rolünü gözler önüne seren bir çalışmadır. Anadolu halk hareketleri, özellikle Alevîlik-Bektaşîlik ve Anadolu'nun İslamlaşmasına dair yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi açısından müstağni kalınamayacak bir eserdir.

Kaynakça/References

Ocak, Ahmet Yaşar. *Babaîler İsyanı -Aleviliğin Tarihsel Alt Yapısı yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü-*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

